

FURQAT IJODIDA MA'RIFATPARVARLIK G'OYALARI

Abduqosimova Munira Abdulaziz qizi ¹

¹ Toshkent Arxitektura Qurilish Universiteti Mehnat muhofazasi va salomatlik muhandisligi yo'nalishi 2-kurs talabasi

Abdulazizovnamunira25@gmail.com +998937079661

MAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:05.06.2025

Revised: 06.06.2025

Accepted:07.06.2025

KALIT SO'ZLAR:

Furqat,
ma'rifatparvarlik,
jadidchilik, taraqqiyot,
ilm-ma'rifat, ijtimoiy
fikir, o'zbek adabiyoti.

Ushbu ishda XIX asr oxiri va XX asr boshlarida yashab ijod qilgan atoqli o'zbek shoiri Zokirjon Furqat ijodida ifodalangan ma'rifatparvarlik g'oyalari tahlil etilgan. Furqat asarlarida aks etgan ilm-ma'rifatga da'vat, jaholatga qarshi kurash, xalqni uyg'otishga qaratilgan chaqiriqlar uning ilg'or dunyoqarashini namoyon etadi. Maqolada shoirning hayoti, ijtimoiy qarashlari, she'riyati va publitsistikasi orqali ma'rifatparvarlikning qanday ifodalangani ko'rib chiqiladi.

KIRISH. O'zbek adabiyoti tarixida ma'rifatparvarlik g'oyalari bilan chiqish qilgan adiblar orasida Zokirjon Furqat (1858–1909) alohida o'rin egallaydi. U jadidchilik harakati vakili sifatida ilm-fan, zamonaviy bilim, xalqni uyg'otish, erkin fikrlash va ijtimoiy tenglik g'oyalarini o'z she'r va maqolalari orqali targ'ib qilgan. Furqatning adabiy merosi nafaqat badiiy jihatdan, balki ijtimoiy-falsafiy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Uning asarlarida ma'rifat va taraqqiyotga intilish, xalq dardini o'rganish, islohot zarurati asosiy mavzulardan biri bo'lib xizmat qiladi.

Asosiy qism

1. Furqatning hayoti va davr ruhiyati

Zokirjon Furqat XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida yashab ijod qilgan. Bu davr Movarounnahrda ijtimoiy-siyosiy inqiroz, bosqinchilik xavfi va jaholat kuchaygan davr edi. Ana shu tarixiy fon Furqat ijodining shakllanishida muhim rol o'ynadi. U

Toshkent, Marg‘ilon, Buxoro, Istanbul va boshqa shaharlarda bo‘lib, turli madaniyat va ilmiy muhitlar ta‘sirida shakllandi.

2. Ilm-ma‘rifatga chaqiriqlar

Furqat o‘z she‘rlarida ilm egallashni insoniy kamolotning asosiy sharti deb bilgan. Uning “Ey do‘st, agar tilasang kamolot...” kabi satrlari yoshlarni o‘qishga, dunyoni tanishga da‘vat qiladi. U ilmni jaholatga qarshi qurol deb bilgan va bu borada juda faol pozitsiyada bo‘lgan.

3. Jamiyatni uyg‘otishga xizmat qilgan asarlar

Furqat she‘riyatida xalqni uyg‘otish, ogohlikka chorlash, g‘aflatdan chiqarish g‘oyalari ustuvor. “O‘qimoq kerak”, “Bilimga tashna bo‘ling”, “Aql bilan ish tuting” kabi g‘oyalar uning asarlarida qayta-qayta uchraydi. Shoir jamiyatdagi nodonlik, kamsuqumlik, nohaqlik va loqaydlikni tanqid qilgan.

4. Ma‘rifatparvarlik va jadidchilik ruhidagi publitsistikasi

Furqat o‘z publitsistik asarlarida maktab-ta‘lim islohoti, ayollar o‘qishining zarurati, yangi bilimlar va dunyo bilan tanishish muhimligi haqida ochiq va tanqidiy fikr bildirgan. U “Furqat” taxallusini tanlagani ham xalqini “ajratish”, “uyg‘otish” maqsadini anglatadi.

Tahlil

Furqatning ijodiy merosi chuqur tahlil qilinganda, unda ikki asosiy yo‘nalish ajralib turadi:

1. Ilmga da‘vat va jaholatga qarshi kurash – bu yo‘nalishdagi asarlarda shoir zamonaviy bilimlar, texnika va fan muhimligini uqtiradi.

2. Ijtimoiy tanqid va uyg‘otuvchanlik – Furqat xalqning sustligi, ilmga e‘tiborsizligi, ayollar taqdiriga befarqlik kabi illatlarni fosh etadi.

Uning “O‘qug‘il” va “Gulistonda” kabi she‘rlarida Turkiston xalqi ravnaqi uchun ma‘rifat yo‘lini tanlash kerakligi uqtiriladi.

Xulosa

Furqat o‘z ijodi orqali o‘zbek adabiyotida ma‘rifatparvarlik g‘oyalarining shakllanishi va rivojiga katta hissa qo‘shgan. Uning asarlarida ilgari surilgan ilm-fan, islohot, uyg‘onish, adolat, ogohlik va taraqqiyot g‘oyalari bugungi kunda ham dolzarbdir. Furqat ma‘rifatparvar shoir sifatida o‘zbek xalqini yangi davr sari yetaklagan ijodkordir.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Karimov, I. “Ma‘naviyat yuksalishi – davr talabi”, Toshkent, 1998.
2. G‘aniyev, S. “Furqatning ma‘rifiy qarashlari”, O‘zbek tili va adabiyoti jurnali, 2004, №3.
3. Rajabov, A. “Jadidlar merosi va zamonaviylik”, Toshkent, 2010.

4. Mamarasulov, A. "Furqat – millat ko'zgusi", Adabiyot va san'at, 2002.
5. Furqat, Z. "Devon", nashriyoti: Fan, Toshkent, 1992.
6. Ravshanova, N. N. (2023). Designing Modern Models of Biological Education Theories and Content in Educators. Telematique, 22(01), 3034-3040.
7. Ravshanova, N. N. (2020). THE PRINCIPLE OF CONTINUITY IN ENVIRONMENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. Scientific Bulletin of Namangan State University, 2(6), 369-374.
8. Norboyevna, R. N., & Shukurullaev, A. O. (2024). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA EKOLOGIK TEATRNI TASHKIL ETISH ORQALI EKOLOGIK KONSEPTUAL ASOSLARINI SHAKLLANTIRISH. Inter education & global study, (7), 158-164.
9. Ravshanova, N. N., & Norqulova, L. S. Q. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI EKOLOGIK TARBIYALASHDA IJTIMOYIY ZARURIYAT SIFATIDA. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(11), 685-692.
10. Adilova, A. S. (2021). Corpora and corpus-based teaching Uzbek to foreigners. International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding (IJMMU), 8(4), 525-531.
11. Abdurahimovna, A. S. (2021, December). Tilshunoslik va tibbiyot integratsiyasi (AQSHdagi ayrim universitetlar misolida). In Conferences.
12. Adilova, S. A. O 'ZBEK TILINI XORJIY TIL SIFATIDA O 'QITISH: TAJRIBA, MUAMMO, ISTIQBOL.
13. Norboevna, R. N. (2021). IMPROVING THE MEMBERSHIP SYSTEM IN ECOLOGICAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. In Archive of Conferences (Vol. 20, No. 1, pp. 97-98).
14. Shavkatbekovna, S. T. (2023). Speech genres of congratulations, praise and compliments. JOURNAL OF LANGUAGE AND LINGUISTICS, 6(4), 285-289.
15. Mamatova, N. K., Israilova, N. K., Mamatov, R. R., & Sodikov, D. K. (2021). German Education system and its pedagogical significance in the world Education system. International journal of innovations in engineering research and technology, 8(04), 99-102.
16. Исраилова, Н. Х. (2016). Конкретная поэзия как инновационное направление в немецкой литературе. Научная дискуссия: инновации в современном мире, (4-1), 197-201.